

JOHAN L. PII

Feuer frei

Esisokraattinen tuli ja väkivalta

Herakleitokselle tuli on läsnä kaikessa, mikä on maailmaa: niin jumalallisessa ukkosessa kuin arkisessa tulisijan äärellä värjöttelyssä. Luonnossa vaikuttavien perustojen ajattelu on kuitenkin hiipunut vähitellen, eikä tuli voi merkitä modernille subjektille samoin kuin antiikin ajattelijoille. Siksi on olennaista kysyä, miten nykyään voidaan ajatella tulta ja missä hahmoissa se edelleen tunnustetaan.

Esimerkkinäni on saksalainen industriaalimetalliyhte Rammstein, jonka esiintymistä ja kappaleita on usein moitittu väkivallan ihannoinniksi. Rammsteinin sanoituksista voidaan lukea, että modernissa maailmassa tuli paljastuu joko hyödynnettävänä varantona tai hallitsemattomana uhkana. Elementin väkivaltaisuus ja ihmisen yhteys siihen on erityisesti tuleen liittyvä kysymys, johon voidaan myös päästä käsiksi Rammsteinin kappaleita tulkitsemalla. Esimerkiksi ”Feuer frei” -kappaleen nimi kuvastaa tulen kaksijakoisuutta viittaamalla kahteen suuntaan: yhtäältä kirjaimellisesti tulkittuna se merkitsee tulen vapautta ja omaehtoista olemista, mutta toisaalta tulenavaamiskomennoksi käännettynä yhdistyy ihmisten keskinäiseen väkivaltaan. Näiden merkitysten epäsuhta havainnollistaa eroa yhtäältä oman lakinsa mukaan toimivan luonnon ja toisaalta teknologisesti hallitun tulen välillä.

Ennen kuin tulen modernia kaksihahmoisuutta voidaan tulkita ja sen väkivaltaisuutta voidaan pohtia, on hahmotettava, mitä tuli omaehtoisena luonnossa vaikuttavana elementtinä tarkoittaa. Monen käännöksen ja vielä useamman historiallisen käänteen kautta kulkeena elementin (kr. *αρχή* eli *arkhē*, *στοιχεία* eli *stoikheia*; lat. *elementum*) käsite on nykyään sietämättömän epäselvä. Kreikan kielessä käsite viittaa lähinnä siihen, mikä perustaa suurta kokonaisuutta ja on siinä läsnä, mutta mikä itsessään jää luotaamattomaksi, analysoitumattomaksi voimaksi. Nykyään merkitys on useimmiten täysin päinvastainen. Puhutaan elementtitaloista ja sisustuselementeistä: elementti tarkoittaa valmiita, yhdenmukaisia ja omaan kokonaisuuteensa sulkeutuvia osia, joita voidaan yhdistellä mieltymysten mukaan

Rinnakkain aseteltavilla moderneilla elementeillä ei tarvitse olla mitään perustavaa, itseolemuksellista tai elämäkokemuksellista yhteyttä toisiinsa. Useimmiten moderni ajattelu pyrkii erittelemään, mutta miltei koko esimodernin ajattelun suunta on ollut päinvastainen: yksittäisten havaintojen johdattamana on pyritty kohti todellisuutta yhdistäviä periaatteita ja perustaa (*ἀρχή*).

Herakleitoksen elementaarinen tuli on yksi hahmotus tälle perustalle. Se ei ole muusta olevasta erillinen ilmiö eikä viime kädessä edes mikään mielletty periaate, vaan

läsnä kaikessa, mikä on. Hänen ajattelussaan tuli perustaa, jäsentää ja ohjaa maata, vettä, ilmaa, muutosta ja ihmistä. Sama tuli vaikuttaa Herakleitoksen päivää valaisevassa auringossa, hänen yötään lämmittävässä tulisijassa, taivaalta iskevässä jumalallisessa tulesta eli salamoissa, ja kaikelle oikean merkityksen antavassa yhteisessä mitassa (*λόγος* eli *logos*).

Todellisuudessa moderni tulkinta elementaarisuudesta kuitenkin puuttuu. Esi-inhimillinen, perustava ja kaikessa yhdistäen vaikuttava väkevyys korvautuu erillisistä palikoista askarrelluilla elementtitaloilla. Niiden asukkailla on yleisesti ottaen yhtä vähän tekemistä keskenään kuin talo-elementtejä asuttavilla sisustus-elementeillä, esimerkiksi rinnakkain asetelluilla koriste-esineillä. Elämänmuodossa tapahtunut muutos on myös ajattelussa tapahtunut muutos. Elävän mutta käsittämättömän voimaperäisyyden sijalla on kuollut mutta järkevästi käytännöllinen betonipohja. Siksi kreikan *ἀρχή* tai *στοιχεία* ei enää voi kääntyä elementiksi. Oikeastaan koko käsite olisi rakennettava uudelleen sanan alkuperäistä merkitysyhteyttä tulkiten – tässä tekstissä tulkitsen käsitteen ”luonnonperustaksi”.

Ihminen palaa

Jo Rammstein-yhtyeen nimi liittyy olennaisesti elementaariseen tuleen ja auttaa hahmottamaan modernin ja elementaarisen tulen epäsuhtaa. Elementaarinen tuli on tietenkin modernin tulen olemus ja perusta. Moderni tuli kuitenkin unohtaa tämän perustansa ja leikkautuu siitä irti teknologioiden avulla. Moderni tulen kokemus on kokemus välineiden käyttövoimana toimivasta varannosta. Elementaarinen tuli sen sijaan on yli- ja esi-inhimillistä eikä tavoitu välineellisessä ajattelussa.

Rammsteinin lentotukikohdassa pidettiin 28.8.1988 lentonäytös, jossa oli määrä tehdä kuvio nimeltä *Durchstoßenes Herz* eli ”lävistetty sydän”. Siinä kaksi koneryhmää lentää sydämen muodon, jonka läpi yksittäinen kone kulkee muiden ristettyä. Rammsteinissa kuvio epäonnistui. Kolme lentäjää ja 67 katsojaa kuoli; yhteensä lähes tuhat ihmistä loukkaantui, kun koneet törmäsivät risteämiskohdassa ja palavasta polttoaineesta

syttynyt tulipallo iski katsomoon. Rammsteinin ensimmäisellä albumilla on onnettomuutta tulkitseva kappale:

Rammstein – Ein Mensch brennt
Rammstein – Fleischgeruch liegt in der Luft
Rammstein – Ein Kind stirbt
Rammstein – Die Sonne scheint
Rammstein – Ein Flammenmeer
Rammstein – Blut gerinnt auf dem Asphalt
Rammstein – Mütter schreien
Rammstein – Die Sonne scheint
Rammstein – Ein Massengrab
Rammstein – Kein entrinnen
Rammstein – Kein Vogel singt mehr
Rammstein – Die Sonne scheint

”Rammstein – Ihminen palaa
Rammstein – Lihan käry ilmassa
Rammstein – Lapsi kuolee
Rammstein – Aurinko paistaa
Rammstein – Liekkimeri
Rammstein – Veri virtaa asfaltilla
Rammstein – Äidit itkevät
Rammstein – Aurinko paistaa
Rammstein – Joukkohauta
Rammstein – Ei ulospääsyä
Rammstein – Linnut eivät laula
Rammstein – Aurinko paistaa”

Herakleitos puhuu tulen muunnoksista ja tulen vaihtumisesta kaikkea vastaan: ”Tulesta korvauksena tämä kaikki ja tuli tästä kaikesta niin kuin kullasta tavarat ja tavaroiden kulta.”¹ Tuli on siis kaiken mitta. Koska tuli on Herakleitoselle luonnonperustan omin olemus, sen on voitava vaikuttaa kaikessa ja muuttua kaikeksi muuksi, ja vieläpä sekoittua kaikkeen, mikä on ihmisten asiaa. Rammsteinin kappaleessa elementaarinen tuli näyttää kuitenkin asettuvan itseään vastaan. Se on yhtäältä ihmisten asia ja toisaalta se ylittää ihmismittan. Tuli ihmisten asiana on lentonäytöksen äkkinäinen isku taivaalta, tulen tuhoamat palavat ihmiset, veri asfaltilla, elämän järjestyksen katkeaminen. Toisaalla aurinko, joka valaisee katastrofin maisemaa yhtä kirkkaasti kuin se on valaissut aiempaa tyytyväisyyttä, ja yhdistää jokapäiväisen ihmiselämän siihen kohtalokkuuteen, joka on ihmisen käsittämättömissä.

Kappaleessa huomiota herättää sana ”Rammstein”, joka toistuu jokaisen säkeen alussa ja ikään kuin kiinnittää kaiken sanotun jokaisen tuntemaan tapahtumaan. Kappaleen ilmestyessä tämä tapahtuma oli kertomusten ja viittausten paineessa tiivistymässä yhtä läpitunkematomaksi merkiksi kuin Marilynin tai Hitlerin kasvot. Lentonäytöksen tulikatastrofia voitaneen perustellusti kutsua elementaariseksi tapahtumaksi yhtä lailla kuin salamaniskua, metsäpaloa tai purkautuvaa tulivuorta. Olennainen ero on, että katastrofi oli myös ihmisten tuottama asia. Siinä ihmisiin iskenyt tuli oli luonnonperustaisuudestaan huolimatta ennen kaikkea ihmisten ja teknologian välittämää. Sitä suuremmalla syyllä ihmisen

on erottauduttava tästä tulen purkauksesta ja omasta syyllisyydestään. Nimeäminen säkeen alussa on ikään kuin loitsu, jolla ihmismitattomaan elementaarisuuteen syöksyvä katastrofi yritetään kiinnittää takaisin inhimilliseen merkitykseen ja ihmismittaan.

Lisäksi lentotukikohdan nimi on kirjoitettu väärin sekä kappaleen nimessä ja sanoissa että yhtyeen nimessä. Sellaisenaan merkityksetön nimi ”Ramstein” on substantivoitu ikään kuin sanaksi ja esineeksi, ”Rammstein” (kirjaimellisesti suomennettuna esimerkiksi ”pässikivi”). Tässä nimen jauhamisessa alue on muutettu paikaksi, paikka pelkistetty tietyllä hetkellä tapahtuneeksi katastrofiksi. Katastrofissa purkautuva elementaarinen tuli syö kaiken ympäriltään. Ellei sitä sinetöidä merkillä, ihmiskokemukseen jää aukko sille paikalle, josta elementaarinen on murtautunut järjestettyyn ja hallittuun maailmaan. Rammsteinin kappale kuvaa, kuinka elementaarisen vaikutus ihmismaailmassa yritetään neutraloida pelkistämällä se merkiksi – hoitamalla se palovammasta polttomerkiksi.

”Rammstein”-kappaleen pelottavin tehokeino on kenties kuitenkin *die Sonne scheint* -säkeen toisto ja sen epäsuhta rinnastettuna ihmisten katastrofiin. Näyttää siltä, että elämälle välttämätön elementaarinen tuli osoitautuu järkkymättä piittaamattomaksi omasta tappavasta purkautumisestaan. Rammsteinin ensimmäisen kappaleen tulen kaksihakmoisuus siis vahvistaa, että elementaarista tulta voidaan hyödyntää ja yrittää hallita, mutta sitä ei voida ottaa haltuun, kesyttää, psykologisoida ja raastaa kokonaisuudessaan inhimillisten asioiden piiriin. Taivaan tuli ei piittaa siitä, että ihminen palaa.

Elementaarinen tuli mittana voidaan rinnastaa Hegelin *Logiikan tieteen* absoluuttiseen mittaan (*das Maß*): se ei itse ole mitattavissa, vaan on itse mitallisuus eli mittaamisen mahdollisuus². ”Rammstein”-kappaleen tullessa on sisäinen ristiriita. Se on ylittämätön ero ihmisen käyttämän tulen aiheuttaman inhimillisen katastrofin ja taivaallisen tulen suvereniteetin välillä. Hegeliä (ja kenties hänen dialektisen ajattelunsa isää Herakleitos-takin seuraten) juuri tämä katkos ja yhteismitattomuus kuitenkin tuo esiin tulen perustavan mitan itsessään ja antaa ihmismitalle mittasuhteen. On kauhistuttavaa, että sama tuli, jossa ihminen palaa, myös valaisee tuhon näyttämöä ja on elämän edellytyksenä. Tämä kauhistuttavuus on kuitenkin kauhua tuntemattoman äärellä: tajua elementaarisen mitan valtavuudesta ja mahdottomuutta ottaa luonnonperusta ihmiskokemukseen. Kun koettaisi katsoa jumalaa kasvoihin.

Tulen muunnokset ihmisessä

Herakleitosen mukaan jumalallinen ja elementaarinen – eli kaikki ihmisen mitan ja ymmärryksen ylittävä ja ristiriitana ilmenevä – sekaantuu jossain muodossa myös ihmisten asioihin, vaikkakin usein tunnistamattomana tai huonosti tunnistettuna. Tuli kuitenkin vaikuttaa maailmassa myös ihmisen omassa olemisessa ja toiminnassa. Rammsteinia voidaan tulkita myös tältä kannalta. Nämä

tulkinnat vahvistavat, että ihmisen välittämänä elementaarinen tuli muuttuu odottamattomalla tavalla. Esimerkiksi ”Die Sonne” -kappaleen voi hahmottaa tappeluna tai taisteluna. Tuomarina on maailma, joka laskee kanveisiin menneelle kymmeneen.

*Alle warten auf das Licht
Fürchtet euch, fürchtet euch nicht
die Sonne scheint mir aus den Augen
sie wird heut' Nacht nicht untergehen
und die Welt zählt laut bis zehn*

*Eins
Hier kommt die Sonne
Zwei
Hier kommt die Sonne
Drei
Sie ist der hellste Stern von allen
Vier
Hier kommt die Sonne*

*Die Sonne scheint mir aus den Händen
kann verbrennen, kann euch blenden
wenn sie aus den Fäusten bricht
legt sich heiß auf das Gesicht
legt sich schmerzhaft auf die Brust
das Gleichgewicht wird zum Verlust
lässt dich hart zu Boden gehen
und die Welt zählt laut bis zehn*

”Kaikki odottavat valoa
pelätkää, älkää pelätkö
aurinko paistaa silmistäni
tänä yönä se ei laske
ja maailma laskee kymmeneen

Yksi
Aurinko tulee
Kaksi
Aurinko tulee
Kolme
Se on tähdistä kirkkain
Neljä
Aurinko tulee

Aurinko paistaa käsistäni
voi kärventää, voi sokaista teidät
kun se iskee nyrkeistä
ja osuu kuumana kasvoihisi
osuu kipeästi rintaan
menee tasapaino
lyö sinut kovaa maahan
ja maailma laskee kymmeneen”

Jotain julmaa tapahtuu. Se on sekä kauhistuttavaa että kiehtovaa (*fürchtet euch, fürchtet euch nicht*), ja kumpikin tulkinta pohjaa yhtä oikeutetusti ja vahvasti luonnonperustaan. Aurinko kieltäytyy laskemasta eli tuhoutumasta

yöhön (*untergehen*). Silmistä ja käsistä loistavan auringon väkevä valo muuttuu väkivallaksi, joka iskee kasvoihin ja rintaan ja tuhoaa tasapainon.

Tällaisella väkivallalla on tunnistettava vastine kreikkalaisessa kokemuksessa. Sitä voisi kenties verrata *Iliaan* puolijumalallisten heerosten ja jumalten suosimien sankarien maailmasuhteeseen. Taistelussa sankarit käyttäytyvät kuin raivopäät ja tuntuvat menettävän itsensä siihen elementaariseen, jonka voimaa heidän väkivaltansa välittää. Usein *Iliaan* väkivalta ylittää kohtuuttomasti inhimillisen siedettävyyden, mutta samalla luotaa kokemusta ihmisessä purkautuvasta alkuvoimaisesta syöveristä nousevasta voimasta. Tämä voima ei suostu ihmisjärjen järjesteltäväksi vaan seuraa omaa, järjen katsannolle kaoottista lakiaan.

Khaos on kreikkalaisessa ajattelussa Haadeen syvin, kenties pohjaton kuilu, johon olympolaiset jumalat syöksivät Kronoksen ja titaanit. Titaanit ovat itsessään luonnonvoimia, eivät missään nimessä psykologisia hahmoja. Olympolaiset jumalat sen sijaan kuvataan miltei inhimillisinä, ja vasta heidän vallitsemispyrkimyksensä saivat elementaariset titaanit nousemaan vastarintaan. Inhimillinen ottaa haltuun luonnonperustan ja käyttää sen voimia, mutta mytologisen johdonmukaisuuden perusteella on väistämätöntä, että elementaarisen voimat muuttuvat ja riistäytyvät käsistä. Siksi ihmisen käsistä loistava aurinkotuli on väkivaltaa – se ei kutsu kasveja nousemaan maasta vaan iskee maahan sen, mikä oli elävää.

Ihmisvälitteisen tulen katastrofaalisuus liittyy kreikkalaiseen käsitykseen, että kaikella on oma mitta, jonka mukaan se on ja toimii, eikä edes aurinko voi ylittää omaansa. ”Aurinko ei astu yli mittojensa: jos se niin tekee, Raivottaret, Oikeuden apujoukot, etsivät sen käsiinsä.”³ Ihminen mittautuu heikkoudessaan luonnonperustan vastustamatonta voimaa vasten. Kuten Aiskhyloksen ja Sofokleen tragedioista opitaan, ihmisen osa on elää oma kohtalonsa eli myöntä tempautumaan elementaarisen vaikutusvirtaan, ei ottaa sitä haltuunsa varantona.

Luonnonperustan haltuunotto ja hyödyntäminen ei kreikkalaisessa ajattelussa ole ihmisen mitan mukaista: niinpä kun antiikin mytologiassa ihmisnaisesta Heliokselle syntynyt Faethon koettaa ohjastaa isänsä aurinkovaunuja, hän kauhistuu tehtävänsä korkeutta ja voimaa, syöksyy alas taivaalta ja on vähällä tuhota koko maan taivaallisella tulella; samoin Ikaros polttaa siipensä ja putoaa noustessaan liian lähelle aurinkoa. Kuten Rammsteinin kappaleessa ”Dalai Lama” sanotaan: *Der Mensch gehört nicht in die Luft*, ”Ihminen ei kuulu ilmaan”. Kohtalo lyö oman mittansa ylittävän ihmisen.

Teknologia ja perustattomuus

”Dalai Lama” auttaa edelleen täsmentämään, miksi ja millä tavoin inhimillinen haltuunottoyritys hajottaa tulen elementaarisen voiman väkivallaksi. Kappale on outo muakaelma Goethen balladista ”Erlkönig”, jossa sairas lapsi väittää keijujen kuninkaan vaativan häntä luokseen ja kuolee isänsä syliin. Monien tulkintojen mukaan runon ”keijujen kuningas” henkilöi kuolemaa. ”Dalai Lama” sen

sijaan alkaa perin tavanomaisella lentokone matkustustun-
nelmalla, johon arvaamatta leikkaa kertosa:

*Weiter, weiter ins verderben
Wir müssen leben bis wir sterben
Der Mensch gehört nicht in die Luft
So der Herr im Himmel ruft
Seine Söhne auf dem Wind
Bringt mir dieses Menschenkind*

”Eteenpäin, eteenpäin tuohon
On eletävä kuolemaan asti
Ihminen ei kuulu ilmaan
Ja taivaan herra huutaa
Tuuleen pojilleen
Tuokaa minulle tämä ihmislapsi”

Lentokoneen moderni hahmo ja tulen esimoderni läsnäolo yhdistävät ”Dalai Laman” ”Rammsteiniin”. Lentokone edustaa teknologiaa ja erityisesti tulen teknologian välitystä. Rammsteinin nimikappaleen perusteella voidaan ajatella, että lentävä ihminen on faethonilainen yritys hallita tulta ihmisvoimin. Lentonäytöksessä ihminen esittelee ylivaltaansa luonnonperustaan, eikä seurauksena voi olla kuin katastrofaalinen maahansyöksy. Se ei ole tulen väkivaltaa – samoin kuin ”Rammsteinin” aurinko, tuli itsessään vain on itsensä, toimii niin kuin toimii ja vähät välittää ihmistuhosta, koska ei olemuksellisesti ole psykologisoitavissa.

”Dalai Laman” lentokone toimintavarmuukseen on yhtä hybrinen kuin ”Rammsteinin” koneet, mutta Goethen esimerkkiä noudattaen kappaleessa tehdään romanttinen personifikaatio: elementaarista tulta edustaa ukkosenjumala (*der Wolkenreiber*, pilvienjärjittäjä, joka rinnastuu jumalallisen tulen korkeimpaan hallitsijaan, ukkosenjumalaan ja ”maanjärjittäjäksi” kutsuttuun Zeukseen). Lapsi kuulee ukkosessa elementaarisen kutsun:

*Und das Kind zum Vater spricht
Hörst du den den Donner nicht
Das ist der König aller Winde
Er will mich zu seinem Kinde*

*Aus den Wolken tropft ein Chor
Kriecht sich in das kleine Ohr
[...]
Komm her, bleib hier
Wir sind Brüder dir*

*Der Sturm umarmt der Flugmaschine
Der Druck fällt schnell in der Kabine
Ein dumpfes Grollen treibt die Nacht
In Panik schreit die Menschenfracht*

”Ja lapsi sanoo isälle
Etkö kuule ukkosta
Kaikkien tuulten kuningasta
Hän tahtoo minun lapsekseen

Pilvistä kaikuu kuoron ääni
Tunkeutuu pieneen korvaan
[...]
Tule tänne, jää tänne,
Olemme veljiäsi

Myrsky riisuu koneen aseista
Paine laskee matkustamossa
Jyrinä lävistää yön
Ihmislapsi huutaa kauhuissaan”

Ihmisen ja luonnonperustan välinen asetelma kääntyy ympäri. Ihminen pitää ilmaa ja tuulia samoin kuin tulta omana hyödynnettävänä varantonaan, valjastetun energian varastona. Myrskylle ja taivaalliselle tulelle lentokoneellinen ihmisiä on vain rahtia – kuorma, kuollutta painoa. Paljastuu, että ihminen ei edes tulen teknologioita käyttäessään ole tulen ohjastaja vaan tulen arvaamattoman elementaarisen voiman vallassa.

”Dalai Lama” -kappaleen romanttisesta metaforisuudesta huolimatta lento-onnettomuus ei ole tulen väkivaltaa: kuten sanottu, luonnonperusta ei ole väkivaltainen vaan yksinkertaisesti väkevä. Vain se, mikä voidaan psykologisoida ja inhimillistää, voi olla väkivaltaista. Rammsteinin kappaleessa lapsi ei kuole luonnonvoimien hyökkäykseen vaan juuri inhimillisten tekojen vuoksi. Ihminen ei kuulu ilmaan, mutta siellä hän vain koettaa pysyä. Kun luonnonperusta ole haltuunotettavissa, kuten luuloteltiin, ihminen panikoi Faethonin tavoin.

*Der Vater hält das Kind jetzt fest
Hat es sehr an sich gepreßt
Bemerkt nicht dessen Atemnot
Doch die Angst kennt kein Erbarmen
So der Vater mit den Armen
Drückt die Seele aus dem Kind*

”Isä pitää lasta lujasti
Puristaa kovin sylissään
Ei huomaa hengitysvaikeutta
Eihän pelko tunne armoa
Niinpä isän käsivarret
Rutistavat sielun lapsesta”

Paul Virilion mukaan jokaiseen teknologiaan kuuluu katastrofaalinen pieleen meneminen sen omana, olemuksellisenä mahdollisuutena. Laivan keksijä keksi myös haaksirikon⁴. Sääntö voidaan ulottaa teknologioita perustavammalle tasolle, kaikkeen luonnonperustan hallintaan ja hyödyntämiseen: se, joka keksi ottaa tulen käyttöön, keksi myös tulipalon ja tuhopolton. Haltuunotolla on aina symmetrinen negaatio, joka on sitä tuhoisampi, mitä pidemmälle viety haltuunotto on.

Luonnonperusta itse ylittää kaiken voimankäytön, vaikka myös perustaa sitä. Elementaarisuuteen kuuluva voima eli väki saa väkivallan merkityksen vasta kun se liittyy vallankäyttöön. Väkivallassa jokin vallitsee jotain muuta voimakeinoin, mutta vallankäyttö edellyttää psy-

kologiaa eli inhimillisyyttä. Olisi omituista – joko huvittavan antropomorfista tai suuruudenhullua – esimerkiksi väittää, että minuun iskevä ukkonen lyö minua, koska haluaa minut hengiltä. Ihmisen ja tulen välillä oleva ontologinen mittakaavaero kumoaa ajatuksen, että tuli olisi luonnonperustan väkivaltaa.

Nykyään luonnonperusta on läsnä ihmisten maailmassa tekniikan ja teknologian välittämässä muodoissa. Alkuperäiseen kreikkalaiseen merkitykseen pohjaten tekniikan voi ajatella vielä edellyttävän työstämistä, taitoa ja työstävän ihmisen muokkautumista työnsä mukaiseksi (τέχνη eli *tekhne*). Näin ymmärretty tekniikka on välttämättä työstettävän luonnonperustan varassa ja armoilla samoin kuin työstettävä on työstäjänsä vallassa, mutta *teknologia* astuu yhden askeleen kauemmas. Teknologia ei enää ole työstämistä vaan työstämisen tietämistä, tuntemista tai hyödyntämistä. Teknologia loisii tekniikassa kuten asiakas riksakuskin kyydissä.

Teknologiassa elementaarista tulta hyödynnetään varantona, mutta itse alttiina oleva luonnonperustan työstäminen on jo tapahtunut. Nykyteknologiassa tämä toinen kerros peitetään vielä käyttöliittymällä, joka kätkee ja etäännyttää työstetyn energian kokemuksen ulottumattomiin. Ikiaikaisissa geologisissa prosesseissa uraania kertyy maankuoreen. Jossain se palaa, ja niinpä saan virtaa älypuhelimeeni. Kuinka monta prosenttia *iPhonessa* on tulta? Sama maaperäinen tulen voima voi tuhota suurkaupunkeja sormen liikautuksella. Elementaarisen tulen väkevyyden ja sen modernin inhimillisen välityksen (eli teknologisten sovellutusten) voimattomuuden välinen epäsuhta on katkos, joka muuttaa luonnonperustan väkivallaksi.

Tuli ja tuhkone

Samoin kuin jokaisen koneen toimintaan sisältyy koneen hajoaminen, myös teknologian toimintaan kuuluu sen sisäinen räjähdys. Rammsteinin kappaleessa ”Benzin” vaikuttaa siltä, että jokainen tulta hyödyntävä kone on aina myös tuhkone, koska ihmisen käytössä luonnonperusta joko riistäytyy käsistä tai tempaa ihmisen mitattomaan (väkivaltaan) ja näin erottaa ihmisten keskinäisestä yhteisyydestä.

*Brauch keinen Freund, kein Kokain
Brauch wedur Artzt noch Medizin
Brauch keinen Frau, nur Vaseline
Etwas Nitroglycerin
Ich Brauche Geld für Gasolin
Explosiv wie Kerosin
Mit viel Oktan und frei von Blei
Einen Kraftstoff wie Benzin*

”En tarvi ystävää, en kokaaiinia
En lääkäriä enkä lääketiedettä
En tarvi vaimoa, vain vaseliinia
Hiukan nitroglyseriiniä
Tarvitsen rahaa gasoliiniin
Räjähtävään kuin kerosiini

Korkeaoktaaniseen ja lyijyttömään
Bensiinin laiseen polttoaineeseen”

Bensalla toimiva kone räjäyttää asiat erilleen toisistaan: se katkaisee yhteydet. Kuten Salminen ja Vadén huomauttavat analyysissään öljyn kokemuksesta, öljytalous eli tulen taloudellis-teknologis-sosiaalinen välitys mahdollistaa subjektien ja asioiden erillisyyden⁵. Rammsteinin kappaleen puhuja ei tarvitse toisia ihmisiä lähelleen, ystävikseen tai puolisoikseen, koska hänellä on käytössään kaiken erilleen räjäyttävä tulen teknologia. Myös tässä kuitenkin asiat kääntyvät ympäri:

Gib mir Benzin

*Es fließt durch meine Venen
Es schläft in meinen Tränen
Es läuft mir aus den Ohren
Herz und Nieren sind Motoren
[...]
Willst du dich von etwas trennen
Dann musst du es verbrennen
Willst du es nie wiedersehen
Lass es schwimmen in Benzin*

Ich brauch Benzin

”Anna bensiiniä

Se virtaa suonissani
Se nukkuu kyynelissäni
Sitä juoksee korvistani
Sydän ja munuaiset ovat moottoreita
[...]
Jos haluat eroon jostain
Se pitää polttaa
Jos et halua koskaan nähdä sitä
Uita se bensiinissä”

Tarvitsen bensiiniä

Luulotellun itsenäinen ja riippumaton, tulta teknologian keinoin vallitseva subjekti muuttuu itse tuliteknologiasta riippuvaiseksi ja sen määrittelemäksi tuhkoneeksi. Se, mikä ihmisessä on orgaanista (kokemukselliset elimet kuten sydän ja munuaiset), vaihtaa merkitystä ja muuttuu osaksi konetta.⁶ Öljy ja öljyn katkoksia tuottavat teknologiat tunkeutuvat ruumiiseen ja kokemuksen perustoihin. Moderni subjekti tarvitsee bensaa. Sen sytyttämän tulen avulla erottaa väkivaltaisesti itsensä kaikesta ei-toivotusta samalla katkoksen logiikalla kuin teknologiyvälitteinen tuli raastetaan irti luonnonperustasta.

Tulen teknologiat siis tuottavat disjunktioita ja nämä katkokset erottavat myös toisista ihmisistä ja lopulta ihmisyydestä. *Feuer frei* on käsky avata tuli. Tässä käskyssä paljastuu monta väkivaltaan johtavaa tulen välitystä. Elementaarisen tulen tuhoisaksi muuttavaa teknologiaa ei nimittäin Rammsteinin tuotannossa ole vain öljy- tai

bensatalous, vaan yhtä lailla siihen niveltyneet materiaaliset, sosiaaliset, psykologiset, lääketieteelliset ja spektakulaariset teknologiat. Esimerkiksi käsky avata tuli on mahdollista ainoastaan tilanteessa, jossa on rakenteellisesti määritelty ja oikeutettu väkivaltaa käyttävä joukko ja jossa on käytettävissä tappoteknologiaa.

Mainittujen teknologioiden avulla tuhoisa ihmisväliäinen tuli leviää, kuten kappaleessa ”Feuer frei”:

*Gefährlich ist wer Schmerzen kennt
Vom Feuer das den Geist verbrennt*

[...]

*Gefährlich das gebrannte Kind
Mit Feuer das vom Leben trennt*

Ein heißer Schrei

[...]

Feuer frei!

*Dein Glück
Ist nicht mein Glück
Ist mein Unglück*

”Vaarallinen se, joka tuntee tuskan

Hengen polttavasta tulesta

[...]

Vaarallinen palanut lapsi

Jolla on elämästä erottava tuli

Kiivas huuto

[...]

Tulta!

Onnesi
Ei ole onneni
Vaan onnettomuuteni”

Tulen uhriksi joutunut lapsi saa tavallaan tartunnan tullesta. Moderni subjekti on juuri tällainen henkiset näpkinsä polttanut lapsi, joka sijoiltaan nyrjähtäneelle teknologiselle tulelle altistuttuaan välittää vahinkoa eteenpäin. Tiedetään, että Rammsteinin kappaleessa lasta polttanut tuli ei voi olla elementaarista, koska elementaarinen tuli ei tuhoa henkeä vaan *on* henkeä. Se vaikuttaa maailmassa sublimoimalla materiaalin itseensä sulkeutuvan jäähmyden kaikkiin suuntiin avoimeksi, vapaasti kulkevaksi mutta väkeväksi tulihöyryksi.

Tuli luonnonperustan hahmona ei ole väkivaltainen, mutta ihmisen teknologian välityksessä tuli raastetaan perustavuudestaan. Kun elementaarinen voima irrotetaan luonnonperustasta, jäljelle jää vapaana leijuva, suunnattamaton ja siten energiavarantona haltuunotettava väkevyys. Sen ylivoimaisuutta ei kuitenkaan voida ihmisen järkeilyllä ymmärtää saati hallita ja siksi se riistyy käsistä katastrofeina: hallitsemattomana, laskelmoituna tai rakenteellisena väkivaltana. Ilmeisimmät esimerkit, joihin ”Feuer frei” -kappaleen nimi viittaa, ovat tietenkin tuliaseet ja legitimoidut väkivaltamonopolit.

Inhimillinen väkivalta välittää luonnonperustan katkoksen muodossa: väkivaltaisen tulen perustattomuus on puute eli katkos sen ytimessä, toisin sanoen trauma. Traumoilla on taipumus välittyä ja levitä. Itse tuottamansa perustattoman tulen polttama moderni subjekti (*das gebrannte Kind*) on aina itse aiheutetun alaikäisyyden tilassa eikä siksi kykene purkamaan traumaa ja katkaisemaan väkivallan kierrettä. Juuri tästä syystä luonnonperustasta irti leikattu tuli – olkoon se fyysistä, teknologista, taloudellista, sosiaalista tai rakenteellista väkivaltaa – polttaa hengen. Juuri siksi hengettömäksi kärventynyt lapsi tarttuu teknologiseen tuleen, joka erottaa elämästä.

Tuli puhdistaa

Sekä Rammsteinin tuotannosta että antiikin ajattelusta voidaan kuitenkin löytää myös toisenlainen tulkinta ihmisen yhteydestä tuleen. Rammsteinin kappaleissa sivutaan monesti tulen tuhoavien mahdollisuuksien ohella myös sen puhdistavaa vaikutusta: *Feuer macht die Seele rein*, ”Tuli puhdistaa sielun”. Sielun puhdistava tuli ei voi olla samaa modernia perustatonta tulta, joka polttaa hengen. Herakleitolaisittain tulkittuna tuli itsessään *on* henkeä: se on itsessään aineeton muutos ja raja itseensä sulkeutuneen, äärellisen aineen ja kaikkeen yhtyvän tulihöyryn tai kaasun välillä. Puhdistavaa tulta voitaisiin lähestyä myös ranskalaisen Georges Bataillen uskontoteoreettisen ajattelun avulla.

Bataille on pääasiallisesti kiinnostuneempi ihmisten asioista (psykologiasta ja antropologiasta) kuin luonnonperustasta (elementaarista ja ontologiasta). Hänen elementaariset ajatuksensa ovat siis melko harvassa mutta sitäkin osuvampia. Esimerkiksi teoksessa *Théorie de la religion* hän puhuu polttouhrin paradoksista: näyttää siltä, että uhraamalla tuotetaan tuhoa tai uhrattava jopa tuhotaan täysin, mutta kokemuksellisesti tämä ei Bataillen mukaan ole oikea tulkinta. Pikemminkin uhrattava – kreikkalaisittain sadon ensimmäinen anti, eläinten esikoiset ja juhlassa asiaankuuluvat eläimet – pyhitetään eli vapautetaan käyttöarvoisuudestaan ja samalla hyöty- ja varantoajattelun maailmasta. Sen jälkeen ne eivät enää ole (ainakaan yksinomaan) ihmisten asioita.⁷

Vaikka kreikkalaiset söivät tulesa uhrattujen eläinten lihan, ydinasiana ei ollut ihmisen hyötyyn keskittyvä lihan kypsäminen ja ravinnon saaminen. Polttouhuriin osallistuminen oli katoavaisuuden ja tulen ylivoiman tunnustamista sekä ennen kaikkea jumalten ja ihmisten kokoontumista yhteisen pöydän ja yhteisen luonnonperustan äärelle.

Bataillen ajattelema uhrin tuli todistaa elementaarisen tulen puhdistavasta mahdollisuudesta. Silloinkin, kun tuli näyttää tuhoisalta tai väkivaltaiselta, se voi merkitä toisin: se voi yhtäältä vapauttaa sen, minkä se ottaa omakseen, hyödynnettävien varantojen ja niitä käyttävien subjektien rajallisesta, laskelmallisesta maailmasta. Toisaalta se voi mahdollistaa kokoontumisen yhteisen tulisijan äärelle eli fokaalisuuteen, jossa ”ei ole olemassa yhtä holismia ilman toista, ei yhtä tulisijaa (lat. *focus*) ilman puiden auringossa palavia solukoita ja tähtimöylöjen sylkemiä alkuaineita.”⁸

Fokaalisuuksissa eli hengen tulisijoissa keskittyä luonnonperusta, jonka äärellä subjektin itseensä sulkeutuneisuus liudentuu. Luonnonperustan äärelle kokoontuminen on sekä kauhistuttavaa tai jopa vaarallista, että elämää tuottavaa ja vahvistavaa omimman perustan lähestymistä. Rammsteinin ”Der Meister” -kappaleen sanoin: *Die Wahrheit ist wie ein Gewitter*, ”Totuus on kuin ukkonen”.

Aiemmin viittasin *Iliaan* heeroksiin ja sankareihin, jotka jumalallisen riivauksen valtaamina riehuvat itsettömästi ja raivokkaasti kuin tulipalo. Kysymättä jäi, eroavatko *Iliaan* sankarit jollain tavoin esimerkiksi tuliaseita käyttävistä riivatuista tappajista. Moderni vastaus olisi kieltävä, mutta antiikissa voimaa ja väkivaltaa ajateltiin toisin. Antiikissa kysymys tehdyn väkivallan luonteesta, merkityksestä ja oikeutuksesta olisi kenties rinnastunut Aiskhyloksen *Raivotarten* ja Sofokleen *Antigonen* kohtalon tulkinnan kysymyksiin. Kysymys olisi ollut, toimivatko esimerkiksi Agamemnon, Klytaimestra ja Orestes (Aiskhyloksen *Oresteias*) tai Oidipus ja Antigone (Sofokleen Oidipus-trilogiassa) järkeillen, omapäisesti vain omaa tahtoaan noudattaen ja omaa etuaan ajaen. Vai toimivatko he jumalten tahtoa, jumalallista lakia noudattaen, jumalten riivaamana tai ajamana, siis tavallaan tahdotta (*ακων* eli *akōn*)? Kummankin trilogian loppuratkaisu riippuu juuri tästä kysymyksestä.

Tulen eteneminen puussa tai paperissa antaa vaihtelun, että tuli etenee ilosta ja halusta, ei suinkaan tuottaakseen tuhoa. Samaa voidaan ajatella heeroksista (tai ihmisistä), jotka toimivat *ακων*, suoraan luonnonperustan varassa ja sen hallitsemisena. He toimivat ennen kaikkea halusta, voimantunnosta, tahdosta ja annetun hyvän voimalla eivätkä siksi edes tunne kipua saati piittaa aineellisista menetyksistä. Rammsteinin ”*Feuer frei*” -kappaleen mukaan *Geadelt ist, wer Schmerzen kennt/ Vom Feuer, das in Lust verbrennt*, ”Se jalostuu, joka tuntee kivun/ Halussa palavasta tuesta”. Väite on, että halun ja ilon mukainen elementaarinen toiminta jalostaa, toisin kuin teknologian välittämä väkivaltainen tuli.

Onko *Iliaan* sankarien hillittömyyden ja modernin ihmisen tuliperäisen väkivallan välillä eroa? Antiikin ajattelussa tulkinnan ratkaisee erottelu elementaarisen tulen ja luonnonperustattoman reaktiivisen laskelmoinnin välillä. *Iliasta* tämän eron yksinkertaiseksi esimerkiksi voitaisiin ottaa kohta, jossa Diomedes (”Tydeun poika”) ja Odysseus tekevät uhkarohkean pistohyökkäyksen nukkuvien vihollisten leiriin.

”Kuin jalopeura, mi lauman on keksinyt kaitsijatonna kimppuun lampahien tai vuohten surmana karkaa: Thrakian miehiä noin nyt raateli Tydeun poika, kunnes hengeti löi kaksitoista; mut oiva Odysseus aina kun miekallaan kenen surmasi Tydeun poika, jälljess’ astuen pois sen kiskoi tarttuen jalkaan, mieltien mielessään, miten siit’ orot uhkeaharjat kulkisi vastukset’, ei vauhkoiks sais pelon valtaan ruumihien yli riento, mi viel’ oli outoa niille.”⁹

Diomedes riehuu vihollisten keskellä hallitsemattomasti kuin raivokas eläin tai tulipalo. Hän alkaa toimia ele-

mentaarisen tulen logiikalla: hän ei harkitse vaan etenee täydellä voimallaan.

Odysseus sen sijaan turvaa selustaa järjellään. Hän säätelee Diomedeen tulta hyödyllisenä varantona: hän ottaa saaliiksi leirin aseet ja hevoset ja laskelmoi, kuinka saisi saaliin turvattua eivätkä hevoset säikkyisi Diomedeen riehunnan jälkiä. Hän laskelmoi optimaalisen hetken lähtemiselle – vaiheen, jossa kiinni jäämisen vaara ylittää yrityksen hyödyt – ja suostuttelee asubjektiviisen, vimmaisen Diomedeen mukaansa. Kumpikin on yhteydessä elementaariseen tuleen. Sankari antautuu sille ja menettää itsensä kuin jumalallisen voiman käyttöön, mutta oiva veijari laskelmoi ja käyttää sitä hyödykseen.

Jos tätä kohtausta tulkitaan vielä Bataillen ajattelun avulla, tulen kaksi muunnosta ihmisessä selkiytyvät entisestään¹⁰. Itsensä ja subjektiutensa elementaarille tullelle menettävä heeros on tuolla hetkellä enemmän tulta kuin yksilöä. Hänen toimintansa voima ja suunta ei ole hänen hallinnoitavissaan, eikä hän myöskään pyri siihen. Hän on psykologisessa mielessä polttouhri, joka tiiviisti suljettuna subjektina kylläkin rakoilee tai jopa tuhoutuu, mutta juuri tuon alttiina olemisen ja rakoilun vuoksi avautuu yhteydeksi siihen, mikä on kaiken suljetun ulkopuolella: asubjektiviisuuteen, kaikelle yhteiseen luonnonperustaan.

Hetken aikaa heeros on yhtä puhdas kuin tuli, joka on vailla rajoja ja määreitä. Nyt Rammstein-lainaus on täydennettävissä: *Feuer macht die Seele rein/ Und übrig bleibt ein mundvoll/ Asche*, ”Tuli puhdistaa sielun/ Ja jäljelle jää suuntäysi/ Tuhkaa”. Se, mikä tulella tuhoutuu ja palaa tuhkaksi, on subjekti. Tulella palaa vain se, mikä erottaa ihmiset rajallisina olioina toisistaan ja maailmasta. Tuhka on ylijäämä mutta samalla kaiken aineellisen sisäistä yhtenäisyyttä, jossa tuli vaikuttaa. Kappaleen nimi on ”*Asche zu Asche*”: tomusta ja tuhkasta syntyy subjekti ja siihen se myös palaa¹¹. Tuli liekkiä ja mätänemisenä, näkyvänä ja näkymättömänä pitää yllä aineen, hengen, erottelun ja yhteen palaamisen perustavaa jatkuvuutta.

Viitteet & Kirjallisuus

- DK 90. *Die Fragmente der Vorsokratiker* (1952). Toim. Hermann Diels & Walther Kranz.
- G. W. F. Hegel, *Logiikan tiede* (Die Wissenschaft der Logik, 1832). Suom. Ilmari Jauhiainen. Summa, Helsinki 2011, 290–337.
- DK 94.
- Paul Virilio, *Virilio Live. Selected Interviews*. Toim. John Armitage. Sage, London 2001, 32.
- Antti Salminen & Tere Vadén, *Energia ja kokemus*. niin & näin, Tampere 2013, 71–79.
- Vrt. DK 119: ”Ihmisen luonne [tai käytäntö] on hänen kohtalonsa.”
- Georges Bataille, *Théorie de la religion* (1947–1948). *Œuvres complètes* VII. 1974, 281–362, 598–606.
- Salminen & Vadén 2013, 23.
- Homeros, *Ilias*. Suom. Otto Manninen. WSOY, Helsinki 1990, 191.
- Esim. Bataille 1974; vrt. esim. Bataille, Georges, *L’Érotisme*. Minuit, Paris 1957.
- Asche zu Asche und Staub zu Staub* viittaa hautajaisliturgiaan. Suomenkielinen vastine viitatulle kohdalle lienee ”Sillä maasta sinä olet, ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman.” I Moos. 3:19.